

До разової спеціалізованої вченої ради
Інституту правотворчості та науково-правових
експертиз Національної академії наук України
01024, м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 3

ВІДГУК

**кандидата юридичних наук, професора,
професора кафедри цивільного, трудового та господарського права
ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ
Шишки Олександра Романовича**

**на дисертацію
Савулія Віктора Олександровича
«Цивільні правовідносини з управління активами,
на які накладено арешт у кримінальному провадженні
чи у справі про визнання необґрунтованими активів»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Тема дисертаційного дослідження, обрана Віктором Олександровичем Савулієм, є надзвичайно актуальною та своєчасною як у теоретичному, так і в практичному аспектах. У сучасних умовах державотворення в Україні, що супроводжуються масштабними процесами реформування антикорупційного законодавства, рекодифікації цивільного законодавства, а також виконанням Україною зобов'язань на шляху до членства в Європейському Союзі, питання правового регулювання цивільних відносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів, набуває особливого значення.

Створення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), на підставі Закону України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII та подальше розширення його повноважень стало правовою реальністю, що потребує системного цивілістичного осмислення. Внесення змін до ст. 1032 Цивільного кодексу України щодо встановлення можливості АРМА бути установником управління у випадках, передбачених законом, поставило перед цивілістичною наукою низку фундаментальних запитань, на які до останнього часу не було надано вичерпних відповідей.

Особливої ваги тема дослідження набуває у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» щодо посилення інституційної спроможності Національного агентства та вдосконалення механізмів управління активами» від 18 червня 2025 року № 4503-IX. Цей закон суттєво оновив правовий механізм

управління арештованими активами та потребує негайного наукового опрацювання.

Не менш важливим контекстом є тривалий процес рекодифікації цивільного законодавства України, у межах якого розв'язуються концептуальні питання про правову природу управління чужим майном, місце договору управління майном у системі цивільно-правових договорів, межі речових прав на чуже майно. Кожне з цих питань безпосередньо стосується предмета дисертаційного дослідження В. О. Савулія.

Євроінтеграційні зобов'язання України, пов'язані із забезпеченням переговорного процесу про вступ до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» та конкретизовані у Дорожній карті з питань верховенства права, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р, також безпосередньо актуалізують обрану тему дослідження, оскільки передбачають посилення інституційної спроможності АРМА, зокрема в частині удосконалення процедур управління та реалізації арештованих активів і наближення відповідного національного законодавства до актів права Європейського Союзу. За таких умов наукове опрацювання цивільно-правових аспектів управління арештованими активами має важливе значення не лише для розвитку доктрини приватного права, а й для належного правового забезпечення євроінтеграційних реформ у сфері повернення та управління активами.

Слід також враховувати, що в умовах воєнного стану та збройної агресії проти України ефективне управління арештованими активами набуває додаткового значення для забезпечення економічних інтересів держави, оскільки такі активи можуть становити значну майнову цінність, потребують збереження своєї економічної вартості та за певних умов можуть бути джерелом надходжень від управління або реалізації. У зв'язку з цим належне цивільно-правове врегулювання відносин з управління арештованими активами є важливим для визначення правового режиму таких активів, прав та обов'язків учасників відповідних відносин, меж відповідальності управителя, а також для забезпечення ефективного функціонування механізму управління майном, що перебуває під контролем АРМА.

Водночас, незважаючи на свою практичну значущість, сфера управління арештованими активами сьогодні стикається з численними правовими колізіями, прогалинами та невирішеними доктринальними питаннями. Це вимагає ґрунтовного дослідження цивільно-правових аспектів даної сфери, аналізу наявних проблем та розробки пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання.

Таким чином, комплексне дослідження цивільних правовідносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів, з урахуванням новітніх викликів та потреб суспільства і держави є вкрай актуальним і своєчасним науковим завданням.

Ступінь розробки проблематики. Питання правового регулювання управління майном у цивільному праві України здавна привертало значну увагу

науковців. Проблематика управління майном є багатоаспектною та охоплює як загальнотеоретичні засади відповідного правового інституту, так і спеціальні види управління, що знайшло відображення у численних дисертаційних дослідженнях, виконаних впродовж останніх десятиліть.

Загальнотеоретичні засади інституту управління майном опрацьовані у дисертаційних дослідженнях, присвячених становленню та розвитку, цивільно-правовому та господарсько-правовому регулюванню цього інституту. Зокрема, історико-правові та концептуальні аспекти становлення і розвитку інституту управління майном в Україні дослідила Ю. В. Курпас («Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні», 2004 р.). Загальні цивільно-правові питання управління майном комплексно розглянуто у дисертації А. А. Албу «Цивільно-правове регулювання управління майном» (2016 р.). Господарсько-правовий аспект управління майном опрацювала М. В. Мащенко («Господарська діяльність з управління майном: поняття, суб'єкти, види (господарсько-правовий аспект)», 2007 р.). На докторському рівні господарсько-правові аспекти управління об'єктами державної власності системно дослідив А. М. Захарченко («Управління об'єктами державної власності (господарсько-правові аспекти)», 2017 р.). Зазначені роботи заклали загальнотеоретичний фундамент для подальших галузевих наукових розробок щодо управління майном.

Загальнотеоретичні засади договору управління майном як цивільно-правової конструкції були предметом ґрунтовних дисертаційних досліджень. Так, фундаментальні теоретичні проблеми договірної управління чужим майном опрацював М. М. Слюсаревський у дисертаційному дослідженні «Теоретичні проблеми договірної управління чужим майном в Україні» (1999 р.). Договір довірчого управління майном як форму реалізації відповідного правового інституту в Україні комплексно дослідила І. В. Венедіктова («Договір довірчого управління майном як форма реалізації правового інституту довірчого управління майном в Україні», 2003 р.). Особливості договору управління майном у міжнародному приватному праві опрацювала Т. М. Стазілова («Договір управління майном у міжнародному приватному праві», 2015 р.). Зазначені роботи сформували теоретичні засади договірної конструкції управління майном, які є базовими і для аналізу спеціальних видів договору управління, у тому числі договору управління арештованими активами.

Окремим спеціальним видам договору управління майном, диференційованим за об'єктом управління, присвячено цілу низку дисертаційних досліджень. Особливості договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом ґрунтовно дослідила Т. М. Гнатюк («Договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом», 2020 р.). Управління житлом та багатоквартирними будинками опрацьовано у працях Т. Д. Суярка («Договір управління житлом: цивільно-правовий аспект», 2008 р.), С. С. Мирзи («Договір про надання послуг з управління багатоквартирним будинком», 2011 р.) та Л. В. Яковлевої («Договір управління багатоквартирним будинком у цивільному праві України», 2021 р.). Договір управління майном у сфері будівництва житла розглянула І. І. Плукар («Договір управління майном у сфері будівництва житла», 2016 р.). Договір довірчого управління цінними паперами комплексно

дослідив О. І. Грейдін («Договір довірчого управління цінними паперами в Україні», 2011 р.); цивільно-правове регулювання управління пайовим інвестиційним фондом – О. А. Слободян («Цивільно-правове регулювання управління пайовим інвестиційним фондом», 2013 р.). Особливості колективного управління майновими авторськими та суміжними правами дослідила Л. Р. Майданик («Колективне управління майновими авторськими та суміжними правами за цивільним законодавством України», 2013 р.). Питання управління майном дитини за цивільним та сімейним законодавством України ґрунтовно опрацювала Л. А. Романовська («Управління майном дитини за цивільним та сімейним законодавством України», 2016 р.). Зазначені роботи продемонстрували різноманітність правових форм управління майном залежно від об'єкта управління та суб'єктного складу відповідних правовідносин.

Не менш важливими для предмета дослідження є праці, присвячені *інституту довірчої власності та трастоподібним конструкціям*, які ґрунтовно опрацьовані у працях ряду українських цивілістів. Так, значний науковий внесок у розвиток теорії довірчої власності зробив Р. А. Майданик у двох послідовних дисертаційних дослідженнях («Інститут довірчої власності (траст): природа прав, умови рецепції в право України», 1996 р.; «Проблеми регулювання довірчих відносин у цивільному праві», 2003 р., докт.). Дію інституту права довірчої власності в Україні дослідив С. О. Сліпченко («Інститут права довірчої власності і його дія в Україні», 1997 р.). Правовий статус довірчого товариства як суб'єкта цивільно-правових відносин опрацював В. Г. Марчинський («Правовий статус довірчого товариства як суб'єкта цивільно-правових відносин», 2003 р.); порівняльно-правовий аналіз діяльності трастових компаній та довірчих товариств – Г. Г. Харченко («Правове регулювання діяльності трастових компаній та довірчих товариств: порівняльно-правовий аналіз», 2004 р.). Довірчі правовідносини з іноземним елементом досліджувала Г. В. Онищенко («Довірчі правовідносини з іноземним елементом», 2010 р.). Договору довірчого управління майном у порівняльно-правовому аспекті присвятила свою роботу К. Г. Некіт («Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз на матеріалах України, Республіки Молдова та Російської Федерації», 2011 р.). На докторському рівні фундаментальне дослідження довірчої власності та трастоподібних конструкцій з імплементацією міжнародних стандартів у цивільне право України здійснила Г. В. Буяджи («Довірча власність і трастоподібні конструкції: імплементація міжнародних стандартів у цивільне право України», 2018 р.). Наукові праці зазначених дослідників мають важливе значення для розуміння природи довірчих відносин, рецепції трастових конструкцій у вітчизняне цивільне законодавство та визначення меж застосування довірчої власності в управлінні арештованими активами.

Дослідження у сфері діяльності АРМА та визнання активів необґрунтованими представлені роботами публічно-правового спрямування та одним процесуальним дослідженням. Процесуальні аспекти визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави опрацював Я. В. Вороніжський у дисертації «Цивільне судочинство у справах про визнання

необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» (2024 р.), яка є першим в Україні комплексним науковим опрацюванням процесуальних особливостей розгляду відповідної категорії цивільних справ. Адміністративно-правовий статус Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, дослідив В. І. Павленко («Адміністративно-правовий статус Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», 2025 р.). Особливості розгляду публічно-правових спорів у сфері управління комунальною власністю розглядав І. В. Склярєнко («Особливості розгляду публічно-правових спорів у сфері управління комунальною власністю», 2021 р.). Зазначені наукові праці мають значення для розуміння публічно-правового та процесуального контексту, в якому функціонує АРМА, проте з огляду на предмет цих досліджень вони не охоплюють приватноправових (цивільно-правових) аспектів управління арештованими активами після їх передання Національному агентству.

Теоретичною базою дисертаційного дослідження В. О. Савулія слугують також наукові праці провідних українських цивілістів, серед яких С. М. Бервено, В. І. Бобрик, В. І. Борисова, Т. В. Боднар, М. М. Великанова, О. М. Вінник, Н. Ю. Голубєва, А. Б. Гриняк, О. В. Дзера, І. В. Жилінкова, І. Р. Калаур, В. М. Коссак, В. М. Кравчук, О. О. Кот, В. І. Крат, В. А. Кройтор, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик, А. Б. Маслова, Н. В. Міловська, В. В. Луць, С. О. Погрібний, І. В. Спасибо-Фатєєва, Н. В. Федорченко, Є. О. Харитонов, Г. В. Чурпіта, В. С. Щербина, В. Л. Яроцький та інші. Зазначені вчені у своїх роботах розглядали окремі теоретичні питання договірних зобов'язань, свободи договору, договору управління майном, презумпції правомірності набуття права власності, визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, що дотичні до предмета дисертаційного дослідження В. О. Савулія.

Аналіз наведеного наукового доробку у сфері правового регулювання відносин з управління майном дозволяє констатувати, що в українській правничій науці існує значна кількість дисертаційних досліджень, присвячених як загальнотеоретичним засадам інституту управління майном, так і загальнотеоретичним засадам договору управління майном як цивільно-правової конструкції, окремим спеціальним видам договору управління (житлом і багатоквартирними будинками, цінними паперами, пайовими інвестиційними фондами, авторськими правами, майном дитини, підприємством як єдиним майновим комплексом, об'єктами державної власності тощо), інституту довірчої власності та трастоподібним конструкціям, а також процесуальним та адміністративно-правовим аспектам діяльності АРМА і визнання активів необґрунтованими. Водночас усі наявні дослідження або стосувалися загальної конструкції договору управління майном, або спеціальних видів управління, які за своєю правовою природою істотно відрізняються від управління арештованими активами, або охоплювали лише публічно-правовий чи процесуальний вимір функціонування АРМА.

Жодне з наявних в українській цивілістичній науці досліджень не присвячувалося комплексному та системному науковому аналізу саме цивільних

правовідносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів. Існуючі публічно-правові дослідження діяльності АРМА (В. І. Павленко та інші) обмежуються адміністративно-правовим вектором та не охоплюють приватноправової складової відповідних відносин. Процесуальні аспекти, розкриті Я. В. Вороніжським, також не торкаються предмета саме цивільно-правових відносин з управління такими активами після їх передання АРМА.

Це підкреслює важливість і актуальність дисертаційного дослідження В. О. Савулія, яке є першим в українській науці приватного права системним науковим аналізом цивільних правовідносин з управління арештованими активами. Дослідження здобувача органічно вписується в систему наукових розробок з управління майном, доповнюючи її новим, раніше нерозкритим виміром – цивільно-правовим регулюванням специфічного виду управління майном, що здійснюється Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Таким чином, дослідження В. О. Савулія не лише відповідає на нагальні виклики у правовому регулюванні, але й вносить вагомий внесок у розвиток теоретичних основ і практичних механізмів цивільно-правового регулювання відносин у сфері управління арештованими активами, заповнюючи істотну прогалину в українській доктрині приватного права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Дисертаційна робота В. О. Савулія на тему «Цивільні правовідносини з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів» демонструє глибоке та системне дослідження цивільно-правового регулювання відносин з управління арештованими активами. Робота містить ретельний аналіз існуючого стану правовідносин у відповідній сфері, виявляє правові та практичні проблеми, пропонуючи обґрунтовані рекомендації для вдосконалення законодавства України та розвитку наукової думки.

Наукові положення, висновки та рекомендації підтримуються детальним аналізом національних та міжнародних нормативних актів (зокрема Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року, Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 16 травня 2005 року, Директиви Європейського парламенту і Ради ЄС 2014/42/ЄС від 3 квітня 2014 року про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, Директиви ЄС 2024/1260 від 24 квітня 2024 року про повернення та конфіскацію активів, Рішення Ради ЄС 2007/845/JHA від 6 грудня 2007 року «Про співпрацю між Офісами з повернення активів держав-членів ЄС у сфері розшуку та виявлення доходів, отриманих злочинним шляхом», а також Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року), правозастосовної практики Верховного Суду України та Вищого антикорупційного суду, а також практики Європейського суду з прав людини, зокрема рішення у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» (Gogitidze and Others v. Georgia, заява № 36862/05, 2015 p.), у якому

сформовано стандарт доказування у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, що робить значний внесок у розуміння цивільно-правових аспектів управління арештованими активами та сприяє формуванню ефективної правової системи у цій сфері.

Здобувачем правильно та чітко сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження (с.9-10). Методи дослідження обрані на основі встановленої мети та конкретизованих завдань. У дисертації застосовано як загальні методи наукового пізнання (діалектичний, формально-логічний, системно-структурний), так і спеціальні методи дослідження (логіко-юридичний, порівняльно-правовий, історично-правовий) (с.11-12). Використання цих методів дозволило здобувачеві провести глибокий і всебічний аналіз проблеми, що дало змогу сформулювати обґрунтовані висновки та рекомендації.

Структура дисертації обумовлена метою і предметом дослідження. Розділ 1 присвячено загальній характеристиці правовідносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів, генезису їх правового регулювання, а також визначенню поняття та правової природи зазначених правовідносин. У розділі 2 розкрито загальні положення про цивільно-правові відносини з управління такими активами, цивільно-правові аспекти прийняття їх в управління Національним агентством та зберігання, а також цивільні права та обов'язки власників активів, управління якими здійснює Національне агентство. Розділ 3 присвячено договору управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів, як підставі виникнення цивільних правовідносин, з аналізом поняття, правової характеристики та сторін договору, його істотних умов, особливостей укладення та припинення. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що поділені на вісім підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (185 найменувань) та додатка А. Загальний обсяг роботи – 220 сторінок. Така структура свідчить про чітку внутрішню логіку дослідження – від загальної характеристики та правової природи відповідних правовідносин через їх суб'єктний склад і зміст до договору як підстави їх виникнення, – що забезпечило послідовне та всебічне опрацювання предмета дослідження, дало змогу побудувати переконливу систему аргументації, яка відображає як усталені в цивілістиці підходи, так і власну авторську позицію, та сформулювати обґрунтовані наукові висновки і практичні рекомендації щодо вдосконалення відповідного законодавства України.

Серед позитивних результатів дисертаційного дослідження В. О. Савулія слід виокремити такі.

Заслуговує на високу оцінку запропоноване здобувачем уперше визначення стану врегулювання відносин як конкуренції правових норм-правових презумпцій, коли цивільним законодавством України презюмується правомірність набуття активів у власність, якщо необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлено судом, а цивільним процесуальним законодавством України встановлюється презумпція необґрунтованості активів

при розгляді цивільних спорів (с. 12). Така концептуальна позиція є оригінальним внеском у теорію цивільного права та має істотне практичне значення для вирішення колізій між матеріальним і процесуальним законодавством України.

Позитивно слід оцінити обґрунтування здобувачем доцільності розмежування у сфері управління активами, на які накладено арешт, комплексу різноманітних відносин, що складається з публічно-правових відносин, комплексних правовідносин та приватноправових відносин (с. 3–4, 13). У роботі звернуто увагу на те, що публічно-правовими є відносини, які виникають з приводу накладення арешту на майно в кримінальному провадженні; комплексними правовідносинами є такі, що виникають у процесі реалізації повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції щодо виявлення ознак необґрунтованості активів, реалізації повноважень Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або у визначених законом випадках – Офісу Генерального прокурора щодо звернення до суду з позовом про визнання необґрунтованими активів. Приватноправовими ж відносинами з управління арештованими активами є цивільні правовідносини з моменту прийняття АРМА в управління таких активів. Такий підхід має значення для визначення меж цивільно-правового регулювання у сфері, де поєднуються публічний інтерес держави та приватноправовий режим майна.

Варте уваги виокремлення здобувачем «управління активами в широкому розумінні» та «управління активами у вузькому розумінні» (с. 13). Під управлінням активами в широкому розумінні здобувач розуміє діяльність АРМА із володіння, користування та/або розпорядження активами, тобто забезпечення збереження активів, їх економічної вартості або реалізація таких активів чи передача їх в управління відповідно до Закону про Національне агентство, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні, як це визначено на рівні Закону про Національне агентство. Натомість управління активами у вузькому розумінні визначається як фактичні та юридичні дії, що вчиняються управителем, з яким АРМА як установник управління уклала договір про управління арештованими активами. Така диференціація має не лише теоретичне, але й суттєве практичне значення для правильного тлумачення повноважень АРМА як учасника цивільних правовідносин.

Принципово важливим є висновок здобувача про недоцільність встановлення договором управління арештованими активами виникнення в управителя права довірчої власності на отримане в управління майно (с. 13–14). Здобувач обґрунтовано доводить, що АРМА як юридична особа публічного права здійснює діяльність з управління активами в інтересах держави, у публічних інтересах, тому конструкція довірчої власності, властива приватним відносинам, тут є концептуально неприйнятною. Цей висновок узгоджується із загальними підходами цивільного права та має істотне значення для правильного розуміння правового режиму управителя арештованими активами.

Особливо слід виділити уточнене здобувачем визначення договору управління арештованими активами: «За договором управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання

необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, одна сторона (установник управління – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) передає другій стороні (управителеві) на певний строк активи в управління, а управитель зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління активами в інтересах держави на умовах ефективності, а також збереження (за можливості – збільшення) їх економічної вартості» (с. 15). Це визначення відображає системний характер відповідного договору та чітко відмежовує його від суміжних цивільно-правових конструкцій.

Варте уваги обґрунтування правової характеристики договору управління арештованими активами як реального, двостороннього, строкового, оплатного, алеаторного і фидуціарного договору (с. 5, 136, 188). Така характеристика враховує специфіку даного договору в системі договорів управління майном та визначає його місце серед інших цивільно-правових договорів.

Заслуговує на підтримку обґрунтований здобувачем перелік істотних умов договору управління арештованими активами: умови про предмет, розмір і форму плати за управління майном, порядок розрахунку та граничні розміри витрат на управління, порядок та строки перерахування доходу від управління активом, відповідальність управителя активом, страхування управителем активів та відповідальності перед третіми особами, підстави припинення договору управління активом (с. 5–6, 175–176, 188). Перелік істотних умов сформульовано з урахуванням як загальних положень ЦК України про договір управління майном, так і спеціального законодавства про АРМА.

Слід підтримати пропозицію здобувача щодо внесення змін до Закону «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» № 772-VIII в частині затвердження Кабінетом Міністрів України примірного договору управління активом, у якому визначатимуться істотні умови договору управління, зокрема предмет договору, розмір і форма плати за управління майном, порядок розрахунку та граничні розміри витрат на управління, порядок та строки перерахування доходу від управління активом, відповідальність управителя активом, страхування управителем активів відповідальності перед третіми особами, підстави припинення договору управління активом; права та обов'язки сторін; інші умови (с. 6, 14). Зазначена пропозиція дозволить уніфікувати договірну практику АРМА та забезпечити належний захист інтересів усіх учасників відповідних правовідносин.

Заслуговує на увагу обґрунтований здобувачем висновок про предмет договору управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, яким є підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права, грошові кошти та інше майно, а також фактичні та юридичні дії з володіння, користування цим майном, у тому числі шляхом вчинення правочинів (с. 6, 189). Такий підхід є важливим для розуміння специфіки договору управління арештованими активами, оскільки дозволяє розглядати його предмет не лише через майновий об'єкт, переданий в

управління, а й через сукупність дій управителя, спрямованих на збереження та ефективно використання такого майна.

Заслугує на увагу комплексний порівняльно-правовий аналіз досвіду іноземних держав (США, Велика Британія, Італія, Франція, Нідерланди, Бельгія, Австрія, Кіпр, Естонія, Угорщина, Словенія, Швеція, Португалія, Румунія) у сфері управління арештованими активами. Здобувач використовує іноземний досвід для обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства, що відповідає євроінтеграційному курсу України.

Дисертаційна робота В. О. Савулія написана грамотно, чітко і послідовно, нормативна база дослідження є актуальною, а висновки роботи спираються на детальний аналіз чинного законодавства, правозастосовної практики та зарубіжного досвіду. Робота сприймається легко і з науковим інтересом.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення й висновки, сформульовані в дисертації В. О. Савулія, опубліковано у чотирьох наукових статтях у фахових виданнях, рекомендованих МОН України («Нове українське право» (2025, № 2, № 4), «Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО» (2025, випуск 92, частина 1), «Журнал східноєвропейського права» (2025, № 141)), та у чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях, що відбулися у м. Києві (грудень 2022 р., травень 2023 р., жовтень 2025 р.) та м. Вінниці (листопад 2025 р.).

Вивчення наукових публікацій здобувача дає підстави для висновку, що основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, знайшли належне відображення в опублікованих працях. Тематика зазначених публікацій безпосередньо пов'язана з предметом дисертації та охоплює ключові аспекти цивільно-правового регулювання відносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів. Зміст опублікованих праць свідчить про апробацію основних результатів дослідження, зокрема положень щодо правової природи відповідних правовідносин, особливостей договору управління такими активами та правового становища учасників цих відносин.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України, в тому числі на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях («Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі», «Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених», «Адаптація законодавства України до положень права Європейського Союзу», «Осінні юридичні читання – 2025»).

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження. Разом із тим, позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість, дисертаційна робота не позбавлена окремих дискусійних питань, а отже вимагає додаткової аргументації та пояснень в процесі захисту. Серед них слід зазначити наступні:

По-перше, заслуговує на увагу позиція здобувача щодо виокремлення «комплексних правовідносин» як самостійного різновиду відносин у сфері управління арештованими активами (с. 13, 76–77, 80). Здобувач стверджує, що відносини, які виникають у процесі реалізації повноважень НАЗК щодо виявлення ознак необґрунтованості активів та звернення САП до суду з відповідним позовом, є «комплексними», оскільки включають як публічно-правові, так і приватноправові елементи. Водночас у науці цивільного права усталеним є підхід, за яким публічні та приватні правовідносини побудовані на принципово різних засадах – влади-підпорядкування та юридичної рівності відповідно, – що ускладнює їх одночасне існування в межах єдиного правовідношення. У зв'язку з цим виникає питання: чи не точнішим було б говорити не про «комплексні правовідносини», а про систему взаємопов'язаних, але галузево самостійних правовідносин, у якій виникнення публічно-правових відносин може слугувати, зокрема, юридичним фактом, що зумовлює подальше виникнення приватноправових відносин з управління активами? Якщо ж позиція здобувача залишається незмінною, то варто було б навести конкретний приклад такого «комплексного правовідношення» з визначенням його суб'єктного складу, змісту та об'єкта, а також висловитись щодо того, чи є взагалі необхідність включення таких правовідносин до предмета регулювання цивільного (приватного) права, зважаючи на те, що цивільне законодавство регулює цивільні відносини (ч. 1 ст. 1 ЦК України), а в окремих випадках допускає регулювання деяких публічних відносин (ч. 2 ст. 1 ЦК України).

По-друге, у дисертації здобувач послідовно обґрунтовує позицію, згідно з якою управління арештованими активами є одним із видів речових прав на чуже майно у розумінні ч. 2 ст. 395 ЦК України, оскільки перелік речових прав на чуже майно за ЦК України не є вичерпним (с. 4, 16, 119, 185). З огляду на зроблені висновки виникає низка важливих запитань:

– Якщо управління арештованими активами визнавати самостійним видом речового права на чуже майно, то яким чином має бути врегульований правовий захист АРМА чи управителя від порушення цього речового права з боку третіх осіб, у тому числі самого власника активів? Чи мають застосовуватися до цих відносин речово-правові способи захисту (віндикаційний, негаторний позови)? Як це узгоджується з тимчасовим характером управління та переважно публічно-правовим статусом АРМА? – Чи є доцільним з огляду на сучасні процеси рекодифікації цивільного законодавства внести зміни до Книги третьої ЦК України «Право власності та інші речові права», передбачивши в ній окрему главу або підрозділ, присвячений управлінню арештованими активами як виду речових прав на чуже майно? Яке місце такого правового інституту в системі речових прав на чуже майно (поруч із сервітутами, емфітевзисом, суперфіцієм)?

По-третьє, здобувач обґрунтовано доводить, що приватноправові відносини з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів виникають з моменту прийняття АРМА в управління таких активів (с. 4, 13, 82 і 184). Водночас потребує додаткового пояснення питання щодо цивільно-правового

режиму арештованих активів у проміжний період – від моменту постановлення слідчим суддею (судом) ухвали про арешт активів та передачу їх в управління АРМА до моменту фактичного прийняття таких активів Національним агентством. Зокрема, чи зберігається в цей період повноцінне право власності за дійсним власником активів, чи воно вже зазнає обмежень? Якщо так, то чи мають ці обмеження публічно-правовий характер чи цивільно-правовий, і яка норма права є визначальною для кваліфікації відповідних відносин? Чи є такі правовідносини комплексними на цьому етапі?

По-четверте, здобувач доводить, що визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є самотійною правовою категорією, яка за своєю сутністю є підставою припинення права власності та не є заходом цивільно-правової відповідальності (с. 16, 60 і 181). Водночас хотілося б отримати додаткове роз'яснення щодо методологічних засад такого висновку, оскільки підстава припинення права власності як юридичний факт та захід цивільно-правової відповідальності як правовий наслідок є категоріями різних класифікаційних рівнів, а тому їх співвідношення потребує більш детального обґрунтування. Окремо варто зазначити, що згідно з п. 12 ч. 1 ст. 346 ЦК України визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є підставою припинення права власності, а отже до моменту встановлення судом у визначеному законом порядку факту необґрунтованості активів вони перебувають у законному володінні особи на праві власності з усіма гарантіями, передбаченими ст. 41 Конституції України. Однак механізм, закріплений у ст. 291 ЦПК України, ґрунтується на тому, що активи визнаються необґрунтованими у разі, якщо судом не встановлено, що вони набуті за рахунок законних доходів. Тобто відсутність доказу законності походження активів фактично ототожнюється з доведеністю їх незаконності, що тягне за собою припинення права власності. У зв'язку з цим постає питання: наскільки такий механізм відповідає конституційному принципу непорушності права приватної власності (ч. 4 ст. 41 Конституції України) та стандарту пропорційності втручання держави у право мирного володіння майном, встановленому ЄСПЛ за ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Загалом, зазначені зауваження не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження В. О. Савулія, а носять, здебільшого, дискусійний та рекомендаційний характер та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертації, так і наукових публікацій здобувача фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. За результатами аналізу тексту дисертації підстав для висновку про наявність академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації не виявлено. Використані у роботі положення, ідеї та висновки інших авторів супроводжуються посиланнями на відповідні джерела. Дисертаційна робота В. О. Савулія справляє переконливе враження самотійного наукового дослідження, виконаного здобувачем особисто.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження В. О. Савулія характеризується безумовною актуальністю. Як свідчить зміст дисертації, здобувач добре обізнаний з темою дослідження, проаналізував основні підходи, погляди та концепції з відповідної проблематики, висловив власну думку та позицію, комплексно дослідив цивільні правовідносини з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів.

Дисертація В. О. Савулія є самостійною, завершеною, кваліфікаційною науковою працею, містить наукові положення та нові обґрунтовані результати, одержані здобувачем особисто, які мають теоретичну та практичну цінність і підтверджуються документами, що засвідчують проведення здобувачем досліджень. Наявні в ній теоретичні положення та практичні рекомендації в сукупності дають вирішення основних проблем, пов'язаних із цивільно-правовим регулюванням управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів.

Отже, позитивно оцінюючи зміст наукового дослідження, підтверджуючи цілісність і логічність його структури, враховуючи обґрунтованість та високий рівень наукових висновків і пропозицій, їх практичну цінність, ступінь апробації й впровадження основних результатів, дисертаційна робота на тему «Цивільні правовідносини з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, які висуваються до дисертації та наукових результатів на здобуття наукового ступеня доктора філософії і викладені у пунктах 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), а її автор – Савулій Віктор Олександрович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного
трудового та господарського права ННІ № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ**

Олександр ШИШКА

«28» травня 2026 р.